

UDK 910.1 = 863

UDC 910.1 = 20

GEOGRAFIJA — HUMANISTIČNA VEDA*

Igor V r i š e r**

Po veljavni klasifikaciji znanosti je geografija glede na svoje znanstvene cilje in zlasti glede na svoj predmet preučevanja — pokrajino (zemeljsko površje ali geografsko okolje) po eni strani naravoslovna, po drugi pa družboslovna veda. Po nekaterih novejših klasifikacijah jo uvrščajo med tako imenovane vede o zemlji (geosciences) ali prostorske vede.

Po treh temeljnih obeležjih pa je geografija tudi humanistična znanstvena disciplina:

1. Pokrajina (zemeljsko površje), ki jo preučuje geografija, je neobhodna podlaga vsakemu človeškemu oziroma družbenemu obstoju in delovanju. S svojimi zakoni, zgradbo ter odnosi med pojavi, ki jo tvorijo, ustvarja vsakokratnemu družbenemu bivanju in delu poseben, samosvoj pečat, ki ga družbene skupnosti in njihova civilizacija ohranjajo skozi stoletja.

2. Družbeno delovanje preobraža pokrajinsko stvarnost na zemeljskem površju. Iz dolgotrajnega medsebojnega »sožitja« in součinkovanja se je izoblikovalo sedanje geografsko okolje, ki je v osrčju geografskega preučevanja. Poudarek na sedanjosti pa ne pomeni, da geografska razlaga lahko zametuje naravne in historične razmere v preteklosti. Njihovo nepoznavanje bi geografsko eksplikacijo silno osiromašilo ali bi jo celo vodilo do spornih ali napačnih sklepov. Zaradi tega je velik del družbene ali socialne geografije, ki se ukvarja z družbeno vlogo pri preobrazbi geografskega okolja, pa tudi regionalne geografije, po svojem značaju humanistično in historično naravnane. Če je stopil ta vidik v sodobni geografiji (tudi slovenski) v ozadje pod vplivom nekaterih drugih usmeritev, to ne pomeni, da je bila prekinjena vez med geografijo in humanističnimi disciplinami. Ta zveza spremlja geografijo od njenih začetkov v antiki in je bila znova potrjena s Humboldtovo in Ritterjevo prenovno geografijo v 19. stoletju. Lahko rečemo, da je bil humanistični vidik, poleg naravoslovnega in regionalnega, temeljnega pomena za geografsko znanost in misel, za njeno epistemologijo in metodiko.

* Poročilo na posvetu o humanističnih vedah, ki ga je priredila Filozofska fakulteta v Ljubljani decembra 1985.

** Dr., redni univ. profesor, Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza Edvarda Kardelja, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, YU

V slovenski geografiji je bilo to drugo obeležje vseskozi močno v ospredju. Prav posebej je prišlo do veljave v delih A. Melika, S. Ilešiča, V. Bračiča, V. Kokoleta, V. Klemenčiča, D. Mezeta, J. Medveda in I. Vrišerja. V zadnjih dveh desetletjih pa je dobivala slovenska geografija čedalje bolj aplikativen, uporaben in izvedenski pomen, ob katerem je doslej poudarjena humanistična usmeritev obledela in stopila v ozadje.

3. Posebno skupino humanističnih ved tvorijo tako imenovane »nacionalne vede«, ki se ukvarjajo s preučevanjem prostorskih in družbenih razmer v sedanosti in preteklosti na ozemlju, kjer biva določena nacionalna skupnost. Geografija je eklatanten primer nacionalne vede. Tudi slovenska geografija je to nalogo opravljala od svojih začetkov v 19. stoletju (P. Kozler, S. Rutar, F. Seidl itd.) in jo še okrepila z osnovanjem geografskih institutov na univerzi v Ljubljani (l. 1921) in pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti (1947). Med obema vojnama so to vlogo geografije razvijali zlasti A. Melik, R. Savnik, S. Kranjec, S. Ilešič, F. Planina, V. Bohinec in še nekateri. Tudi po drugi svetovni vojni to njeno delovanje ni zastalo, dobilo je le nove oblike in je razvilo nove metode ob preučevanju razmer na Koroškem, Tržaškem, Goriškem, v Beneški Sloveniji in v Porabju (V. Klemenčič, L. Olas, M. Klemenčič itd.).

Iz vsega tega je mogoče razbrati, da je geografija vseskozi obdržala humanistično naravo in da se je vključevala v široko zastavljeno pojmovanje humanističnih ved. Ugotovitev velja tudi za slovensko geografijo in njene dosedanje prispevke k bogatenju naše kulturne dediščine.

Ob tem se zastavlja vprašanje, zakaj je v šestdesetih in sedemdesetih letih opešalo geografsko sodelovanje pri humanističnem preučevanju oziroma se je posvečalo temu vidiku manj pozornosti kot v preteklosti.

Eden pglavitnih razlogov je splošna usmerjenost sodobne družbe in še posebej jugoslovanske v praktične, zlasti tehnične in naravoslovne vede, od katerih se pričakuje stvarnih in učinkovitih rešitev za hitrejši družbeni razvoj. Ob tej spremembi družbene naravnosti se je začelo gledati na sklop humanističnih ved kot na neutilitaristične in manj potrebne. Dragoceno humanistično izročilo, ki je dolga stoletja bogatilo duhovno zakladnico vsakega naroda, tudi našega, je postalo v potrošniško naravnani družbi odvečno. V določeni meri so ti pogledi prišli do veljave tudi v geografiji. Ne dvomimo, da je bila usmeritev geografije v sodelovanje pri obravnavanju prostorskih problemov (prostorsko planiranje, varstvo okolja, turizem) pravilna. Škoda je le, da nismo uspeli povezati in obogatiti izvedensko obravnavanje aktualnih prostorskih nalog s humanistično dediščino in miselnostjo ter tako dvigniti splošno raven teh raziskav.

Posledice opisane družbene usmeritve se kažejo v skromno dotiranih programih za tako imenovane fundamentalne preučitve, kamor sodijo večidel tudi humanistični raziskovalni programi. Nisem prepričan, da bo takšna družbena politika na znanstvenem področju prinesla izjemno bogate in uporabljive izsledke. Vsekakor pa pomeni ob nizkem in padajočem deležu znanosti v družbeni potrošnji nadaljnje nazadovanje humanističnih ved in z njimi vred tudi geografije. Tako so nekateri temeljni geografski znanstveni programi čedalje bolj vprašljivi, čeprav gre za resno zasnovana večletna dela, kot je npr. izdelava geografske monografije o Sloveniji ali noveliranje in publiciranje atlasa SR Slovenije.

Z zgoraj opisano naravnostjo jugoslovanske in slovenske družbe je povezana tudi splošna težnja zoper »historizem«, ki naj bi bil, razen v nekaterih primerih, nepotreben balast, ki obremenjuje znanstvena dela, študente in pedagoško in izobraževalno delo. Za geografijo, ki ima pomembne informativne in vzgojne naloge, je takšno stališče nesprijemljivo. Daleč smo od tega, da bi zagovarjali zagledanost v preteklost, vendar vsaka razlaga mora biti tudi genetična in brez upoštevanja preteklega razvoja je naša eksplikacija kaj siromašna. Še posebej velja to za nacionalne vede.

Zaradi splošnega družbenega razvoja in napredka znanosti postaja raziskovanje čedalje bolj zahtevno in zapleteno. Časi, ko je posameznik lahko obvladoval obsežno znanstveno področje in napisal obširne kompandije, so očitno minili. Za uspešno znanstveno delo je potrebna temeljita podlaga; imenujmo jo znanstvena infrastruktura, ki obsega poleg zbiranja in urejanja gradiva na terenu tudi odkup statističnih podatkov (npr. za geografske študije pri zavodu za statistiko, hidrometeorološkem zavodu itd.), laboratorijsko opremo in čedalje bolj tudi računalniško obdelavo ter sodobno kartografsko opremo. Vsega tega nam primanjkuje in nas sili, da pri raziskovalnem delu porabimo večino časa za zbiranje in urejanje gradiva, ne pa za razglabljanje o znanstveni metodi in znanstvenih izsledkih. Če k vsemu temu dodamo še omejitve pri nakupu tujih znanstvenih knjig, potem nas ne sme presenečati, da geografi raziskovalci soglasno ugotavljajo, da postajamo znanstvena provinca in da ne moremo več slediti svetovnemu napredku, kar pred desetimi leti ni bil primer.

V takšnih delovnih pogojih je seveda nemogoče pričakovati, da bodo nastajala večja temeljna dela. Raziskovalci so prisiljeni, da se lotevajo drobnih, sprotnih raziskav, ki jim ob sedanjem sistemu financiranja znanstvenega dela nudijo še najboljše možnosti za delo ali preživetje. V takšnih okoliščinah tudi ni veliko možnosti, da bi nastajala dela, ki bi jih prežemala temeljitost, vsestranost in, ne nazadnje, tudi humanistično izročilo.

GEOGRAPHY A HUMANISTIC SCIENCE

Igor V r i š e r

(Summary)

The article traits the role of geography as a humanistic science. Although bigger and bigger application, the author holds for geography to be a cultural, humanistic and educational science.